

BOS⁺

EEN SPEEL-EET- BELEEFBOS? AAN DE SLAG!

Een handleiding opgesteld in het kader van het project 'speel-eet-beleefbossen voor Oost-Vlaamse jeugdverblijven' dat liep van 2019 tot 2021 .

INHOUDSTAFEL

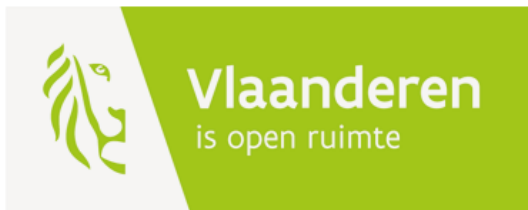
1. Wat is een speel-eet-beleefbos?	3
1.1 Wat is een speelbos?	4
1.2 Soorten Speelzones	5
1.3 Juridisch	5
1.4 Enkele voorbeelden	6
1.5 Wat is een voedselbos?	6
2. Waarom een speel-eet-beleefbos aanplanten?	7
2.1 Voor de natuur	7
2.2 Ontwikkeling van vaardigheden	8
2.3 Voordelen voor het jeugdverblijf	8
3. Hoe beginnen?	8
3.1 Het participatiemoment	8
3.1.1 Zandmaquettes	9
3.1.2 Pic to play	10
3.2 Het plan opmaken	12
3.2.1 Een terreinanalyse	12
3.2.2 Het inplantingsplan	14
3.2.3 Praktische regels	14
3.2.4 De soortenselectie	15
3.3 De plantdag	17
3.3.1 Hoe plant ik een boom?	18
4. De opening	19
5. Referenties	21

INLEIDING

Deze handleiding is bedoeld voor jeugdbewegingen, jeugdverblijven, scholen, gemeentes... die hun terrein groener, speelser of eetbaarder willen maken. De ervaringen opgedaan in het proefproject: 'speel-eet-beleefbossen voor Oost-Vlaamse jeugdverblijven' dienden als basis voor het schrijven van deze handleiding. Deze bundel is bedoeld als leidraad. Elke situatie verschilt uiteraard en er bestaat niet zoiets als één ideaal traject om een speel-eet-beleefbos aan te leggen. Wij hopen dat deze handleiding jou alvast goed op weg kan zetten.

Vijf Oost-Vlaamse jeugdverblijven doorliepen samen met BOS+ een tweejarig traject, waarin het de bedoeling was hun terrein om te vormen tot speel-eet-beleefbos. BOS+ hielp bij alle stappen, van het organiseren en begeleiden van participatiemomenten tot de openingsevenementen.

In dit project werkten we samen met de volgende partners; Centrum voor Jeugdtoerisme, kinder- en gezinsboerderij Diggie in Brakel, Joe English in Destelbergen, 156° FOS De Havik in De Pinte, KSA Deinze-Astene en jeugdcentrum Prosperpolder en de gemeentes waar bovenstaande jeugdverblijven liggen. Dit project kon tot stand komen met de steun van Platteland Plus.

Platteland Plus: Vlaanderen en provincie Oost-Vlaanderen investeren in hun platteland.

1. Wat is een speel-eet-beleefbos?

Wij bedachten de term 'speel-eet-beleefbos' om een stukje natuur te omschrijven dat natuurlijke speelmogelijkheden combineert met eetnatuur. Deze combinatie zorgt voor een intense natuurbeleving. In dit soort bos ligt de focus op speel- en eetelementen gecreëerd door het bos zelf. We vermijden het plaatsen van onnatuurlijke speeltuigen doelbewust. Hieronder gaan we wat dieper in op de termen speelbos en voedselbos, die samen de term speel-eet-beleefbos vormen. De inhoud van een speel-eet-beleefbos kan heel erg variëren, het eindresultaat hangt uiteindelijk af van het terrein en de wensen van de betrokken actoren.

1.1 Wat is een speelbos?

Speelzone is de officiële term voor een speelbos. Deze laatste term is een samentrekking van: 'een speelzone in een bos'. Een speelbos is niet hetzelfde als een speelterrein. In een speelbos behoudt je het gevoel van in een echt, natuurlijk bos te zijn. Door de aanwezigheid van allerlei kunstmatige speeltoestellen is dat niet het geval op een speelterrein. Vanaf er één speeltoestel op een terrein staat, wordt dit terrein officieel beschouwd als een speelterrein en moet het voldoen aan het Koninklijk Besluit (KB) Veilige uitbating speeltoestellen (onveranderd sinds 28 maart 2001). Dit besluit houdt in dat de eigenaar zelf een risicoanalyse van de aanwezige speeltoestellen en van het terrein moet opmaken.

Een officiële speelzone bevindt zich steeds op publiek toegankelijk terrein. De meeste speel-eet-beleefbossen bevinden zich op terrein dat niet toegankelijk is.

Doordat de aanwezigheid van één speeltoestel volstaat om een terrein officieel als een speelterrein te beschouwen, is de grens tussen speelbos en speelterrein nogal moeilijk om te definiëren. Volgens het Belgisch Staatsblad (2001), is de definitie van een speeltoestel als volgt: 'een product bestemd voor vermaak of ontspanning, ontworpen of kennelijk bestemd om te worden gebruikt door personen die de leeftijd van achttien jaar nog niet hebben bereikt, waarbij uitsluitend van zwaartekracht of van fysieke kracht van de mens gebruik wordt gemaakt en bestemd voor collectief gebruik op een tijdelijk of blijvend speelterrein. Voor de toepassing van dit besluit worden niet als speeltoestel beschouwd, 'de tijdelijke toestellen die als element van hun spel door kinderen, onder toezicht, voor zichzelf worden vervaardigd'.

De meeste speel-eet-beleefbossen in het proefproject zijn net wel of net niet speelterrein. In Destelbergen werd een touwenparcours gemaakt en een dode boom omgevormd tot speelboom. Deze toestellen werden bewust laag en zo natuurlijk mogelijk gehouden.

1.2 Soorten Speelzones

Voor je een speelzone (=speelbos) aanlegt, is het belangrijk om te weten dat er drie verschillende soorten speelzones bestaan, elk met hun eigen regelgeving (ANB, 2017a). ;

- een **permanente speelzone**. Hier mogen enkel jongeren (min-18 jarigen) en hun begeleiders de paden verlaten om in de natuur te spelen. In dit soort speelzone is het toegelaten om kampen te bouwen en touwenparcours te maken tot 1 meter hoogte. Een permanente speelzone is toegankelijk tussen 8 uur en 22 uur, en moet bij vertrek in zijn oorspronkelijke staat worden achtergelaten.
- In een **tijdelijke speelzone** gelden dezelfde regels als in een permanente speelzone, een tijdelijke speelzone is echter alleen open tijdens de zomermaanden (vanaf 1 Juli tot 31 Augustus). Tijdens deze periode gaan er veel jeugdbewegingen op kamp, tijdelijke speelzones liggen bij voorkeur dus in de buurt van kamphuizen of kampplaatsen.
- In een **vrije toegankelijke ruimte** mogen alle recreanten de paden verlaten en genieten van de natuur, door te struinen, te picknicken, enzovoort. Kampen bouwen en touwenparcours maken zijn echter niet toegelaten (ANB, 2017a).

1.3 Juridisch

Een speel-eet-beleefbos dat steeds vrij toegankelijk is voor publiek, kan je officieel laten erkennen als een speelzone. Als beheerder van een speelzone geniet je van enkele rechten en voordelen, maar moet je ook voldoen aan enkele plichten (ANB, 2017b). Een privé-eigenaar geniet niet van deze rechten en voordelen, maar heeft ook geen verplichtingen. Het is dus helemaal niet noodzakelijk om dit te doen.

Rechten van de beheerder

- Als de beheerder privaat is, krijgt die een openstellingssubsidie van 100 euro/hectare/jaar. Dit is niet het geval bij een publieke beheerder, bvb een gemeente.
- Gratis aansprakelijkheidsverzekering van het Agentschap Natuur en Bos (ANB) (mits een goedgekeurde toegankelijkheidsregeling)

Voordelen van de beheerder

- Legaal, bestaanszekerheid, veiligheid wordt officieel erkend
- Gratis toegankelijkheidsborden via het ANB
- Gratis reclame: De speelzone wordt automatisch kenbaar gemaakt via de websites van de Vlaamse Overheid

Verplichtingen van de beheerder

- Veiligheid van het terrein controleren
- Onderhoud van het terrein.

- Het opstellen van een toegankelijkheidsregeling. Voor er sprake kan zijn van een toegankelijkheidsregeling moet er een beheersplan worden opgesteld. Dat heeft wel wat voeten in de aarde en is vaak een reden om dit niet te doen.

In het proefproject werd uiteindelijk geen enkele van de speel-eet-beleefbossen aangeduid als officiële speelzone. Vier van de vijf bosjes bevinden zich op privéterrein (enkel toegankelijk voor de jeugdbeweging die eigenaar is of de groepen die het terrein huren). Het speel-eet-beleefbos in Destelbergen is wel publiek toegankelijk, maar hier kon niet genoeg tijd vrijgemaakt worden om een beheersplan en toegankelijkheidsregeling op te stellen. De voordelen wogen hier niet op tegen de nadelen.

1.4 Enkele voorbeelden

De uiteindelijke vorm van een speelbos wordt bepaald door de specifieke eigenschappen van het terrein, en door de wensen van de betrokkenen. Elk bos is anders en moeilijk in een categorie in te delen. Maar hieronder staan toch enkele types van speelbossen opgesomd. Deze kunnen zeker en vast als inspiratie dienen.

- Een oerwoud: een rijk bos met veel variatie. Je hebt het gevoel ver weg te zijn van de bewoonde wereld door dichte begroeiing.
- Een verdwaaibos met ankerpunten. Deze punten zijn strategisch geplaatst en nodigen uit om te spelen.
- Een open bos met geïntegreerde spelaanleidingen
- Een buurtpeelbosje: Een klein bos met weinig natuurwaarde, voornamelijk bestemd om in te spelen.
- Een oerlandschap: Het reliëf is ruig en avontuurlijk, er is gespeeld met reliëf en ondergronden
- Speelboomgaard
- Pluktuin

1.5 Wat is een voedselbos?

Een voedselbos is een bos of een tuin, waarin bijna alle planten eetbaar zijn. De voornaamste voorwaarde voor het aanplanten van een voedselbos is dan ook dat het merendeel van de planten eetbaar moet zijn. Een (stukje) voedselbos wordt vaak opgebouwd rondom een moederplant. De planten rond de moederplant hebben elk hun eigen functie. Gezamenlijk vormen deze planten een soort familie, waarin de planten elkaar stimuleren om te groeien. De omvang van het voedselbos kan zelf bepaald worden. Enkele bessenstruiken kunnen bijvoorbeeld al voldoende zijn om een voedselbos te vormen.

De volgende punten zijn belangrijk bij het aanplanten van een voedselbos:

- Plant verschillende soorten niet te dicht bij elkaar
- Eetbare planten en struiken verlies je het best niet uit het oog. Om er optimaal genot van te hebben worden de meeste planten het best regelmatig gesnoeid.
- Beheer goed, al vlug komen er ook niet eetbare planten opduiken zoals nachtschade en vuilboom. Let hier vooral op als er jonge kinderen in de tuin komen
- Geef ook 'onkruid' als brandnetel een kans

Bron: A. Desender, 2019

Op alle sites werden enkele eetbare soorten aangeplant zoals rode en zwarte bes, maar ook bomen met eetbare noten zoals hazelaar en walnoot. Ksa Deinze-Astene plantte frambozen aan de rand van het domein. Lekker voor henzelf en voor voorbijgangers!

2. Waarom een speel-eet-beleefbos aanplanten?

Waarom zou je al die moeite doen om je terrein speelser en groener te maken? Aangezien je deze gids in je handen hebt, ben je wellicht zelf al overtuigd van het nut en de voordelen van een vergroening van je terrein. Bij dit soort projecten zijn meestal verschillende actoren betrokken, en het is daarom belangrijk dat iedereen mee is. Hieronder wordt de meerwaarde van een speel-eet-beleefbos beknopt beschreven voor de verschillende betrokken partijen.

Het aanbod aan groene openbare speelruimte voor kinderen en jongeren is beperkt. Het is echter belangrijk dat er plekken zijn waar kinderen en jongeren in contact kunnen komen met de natuur. Het aanplanten van een speel-eet-beleefbos is om de volgende redenen het ideale project voor jeugdbewegingen. Het ligt ten eerste in lijn met de sterke traditie van jeugdbewegingen om zich te engageren voor de maatschappij. Natuurlijk is het verfraaien van het terrein ook een meerwaarde voor de jeugdbewegingen zelf. Tot slot is het aanplanten van een speel-eet-beleefbos voordelig voor de biodiversiteit, en een bijdrage aan het gevecht tegen de klimaatopwarming.

2.1 Voor de natuur

Een eerste voordeel van meer natuur in stedelijke gebieden is de verbinding tussen de bebouwde omgeving en de natuur rond de stad. Deze verbinding is van belang voor tal van plant- en diersoorten. Door deze verbinding kunnen zich gezondere populaties ontwikkelen die meer resistent zijn tegen verstoring (bv. ziektes). Nog een voordeel van natuur in steden is dat het de leefomgeving mooier

maakt en een positieve impact heeft op de levenskwaliteit. De natuur levert ook tal van directe en indirecte ecosysteemdiensten. Dit zijn diensten die natuurelementen leveren aan mensen. De meest bekende ecosysteemdienst is zuurstofproductie, maar er zijn er zoveel meer. Groen in de stad zorgt voor verkoeling in de zomer, minder kans op overstromingen, minder geluidsoverlast.

2.2 Ontwikkeling van vaardigheden

Hoe complexer en gevarieerder een natuurlandschap, hoe aantrekkelijker het is om erin te spelen. Kinderen worden uitgedaagd om verschillende vaardigheden (bv. lopen, klimmen, bouwen, ect.) te gebruiken als een speelomgeving gevarieerd is. Een hele resem aan vaardigheden vaart wel bij het spelen op een diverse en natuurlijke speelplek bv. motorische vaardigheden (evenwicht en coördinatie worden bevorderd), creativiteit en nieuwsgierigheid.

Daar bijkomend zorgt een gevarieerde omgeving ook voor minder conflicten, omdat er voor elk kind wat wils is. Er zijn verborgen hoekjes om zich met een klein groepje af te zonderen, er zijn open stukken om te rennen, er ligt losliggend hout om een hut te bouwen,...

Uit de verschillende participatiemomenten (zie hieronder) met kinderen is gebleken dat zij het liefst terreinen hebben die zo ruw en onafgebakend mogelijk zijn.

2.3 Voordelen voor het jeugdverblijf

Minstens zo belangrijk als het gebouw, is het bijhorende terrein voor jeugdgroepen als ze op zoek zijn naar een geschikte kampplek. Hoe kind- en jeugdvriendelijker een jeugdverblijf, hoe beter! Om de hierboven beschreven voordelen, stijgt de waarde van het terrein en wordt het aantrekkelijker voor andere jeugdgroepen om er heen te trekken.

3. Hoe beginnen?

3.1 Het participatiemoment

Er zijn verschillende stakeholders waarmee je rekening moet houden als je een speel-eet-beleefbos wil aanleggen. Hieronder zijn de mogelijke stakeholders opgesomd. Wie en de mate van betrokkenheid van elk van hen verschilt ook van terrein tot terrein.

1. Uitbaters/beheerders jeugdverblijf
2. Kinderen die er spelen (!)
3. Jeugdleiders
4. Eigenaar terrein: privaat, gemeente, ANB
5. Buurtbewoners

Om misverstanden te voorkomen is het belangrijk om de verschillende stakeholders te betrekken bij het project. Dit gebeurt aan de hand van een participatietraject. Een eerste doelgroep om te betrekken bij het project zijn kinderen, want zij worden de hoofdgebruikers. De bevestigingen van kinderen leverden tijdens het proefproject vaak wilde ideeën op, die niet altijd even haalbaar waren. Door de juiste bevestigingstechnieken te gebruiken kan je er in slagen om deze wilde ideeën te kanaliseren en structureren.

Tijdens de proefprojecten gebruikten we twee technieken om de input van de kinderen te verzamelen.

- **Zandmaquettes bouwen:** Deze methode is ideaal om te gebruiken in de jeugdbeweging. Er zit een groot spelelement in en kan volledig buiten doorgaan.
- **Pic-to-play** is een creatieve methode die kinderen de mogelijkheid geeft om zelf een ruimte te ontwerpen (Kind & Samenleving, 2017a). Een handleiding voor Picto-play vind je via: https://k-s.be/medialibrary/picto-play_1_0_handleiding_756.pdf

- Pic to-play icoontjes kan je gratis downloaden via: <https://k-s.be/kindgerichte-publieke-ruimte/tools-voor-inspraak-en-participatie-bij-publieke-ruimte-projecten/picto-play-een-creatieve-manier-om-kinderen-inspraak-te-geven/>.

Je kan een uitgebreide uitleg en verschillende technieken over hoe je kinderen kan bevragen, terugvinden in het boekje: *‘Over reuzenkaarten en wegvragertjes’*. Dit boekje bevat nog meer richtlijnen en technieken om kinderen (6-12 jaar) te betrekken bij het ontwerpen van publieke ruimte. Het boekje bestaat uit twee delen. Deel 1 bevat 10 richtlijnen en deel 2 bevat 15 technieken (Vanderstede et al., 2011).

De selectie van een bepaalde techniek gebeurt het best op basis van het soort informatie dat je te weten wil komen, sommige technieken zijn meer geschikt in bepaalde situaties dan andere. Er bestaan bijvoorbeeld technieken die dienen om een reeds bestaande publieke ruimte te evalueren of om knelpunten te detecteren. Andere technieken zijn eerder geschikt voor het bespreken van een voorontwerp of voor het bepalen van prioriteiten (Kind & Samenleving, 2017b). Hieronder gaan we dieper in op de gebruikte technieken tijdens het proeftraject. We vonden deze zelf het meest geschikt als het gaat om het ontwerpen van een speelbos.

3.1.1 Zandmaquettes

In het kort: Met deze techniek maken kinderen in het klein, letterlijk hun droomspeelterrein.

Nodig: zand, natuurlijke elementen, eventueel extra knutselmateriaal zoals tandenstokers, kurken, gekleurd papier

Stappenplan:

1. Terrein verkennen
Baken het stuk op voorhand af met kegels en lint, om duidelijk te maken waarover het juist gaat. Iedereen wandelt er nog eens rond om te kijken hoe het terrein eruit ziet en wat er staat.
2. Groepen verdelen en uitleg
Verdeel de kinderen in groepen, ideaal is 3-5 kinderen per groepje met een begeleider erbij. Geef mee dat de maquettes die we gaan maken droombeelden zijn, de eerste stap van het proces. Het terrein zal er dus niet exact zo gaan uitzien zoals zij het na maken.
3. Maquettes bouwen
Er wordt in verschillende bouwstappen gewerkt voor het bouwen, zoals het ook gaat in het echt.
 - De kinderen maken hun terrein zoals het nu is. Belangrijke zaken die er al staan worden aangegeven.
Daarna kunnen ze beginnen met de ‘grondwerken’, dat zijn de basisstructuren van het plan zoals heuvels, bergen, water, paden.
Nodig materiaal; blauwe stof/karton, evt kiezels, water, stenen
 - Na de grondwerken kunnen ze beginnen met de aanplant. Hiervoor worden eerst natuurmaterialen verzameld op het terrein; gras, hout, bloemen, blaadjes, takjes, stro... Let er op dat dit met respect voor de omgeving gebeurt.
 - Ze brengen de verschillende elementen aan, deze stellen dan de struiken, bomen, bloemen,... voor.
 - Daarna kunnen (evt) nog ‘constructies’ als banken, speeltuigen worden toegevoegd! Stel tussendoor vragen over het ontwerp dat ze aan het maken zijn, vooral naar het waarom. Maak ook foto’s van het proces.
4. Nabespreking

Elk groepje stelt zijn maquette voor aan de rest van de groep, waarbij begeleiders, kinderen ook vragen stellen naar hoe ze tot de maquette zijn gekomen, waarom ze wat er hebben ingestoken,... Zo kan er eventueel ook wat discussie ontstaan. Geef ook duidelijk aan wat er zal gebeuren met wat ze gemaakt hebben.

Uit het project: deze techniek pasten we toe bij twee locaties; Diggie in Brakel en KSA Deinze. Vanuit de techniek zelf worden weinig grenzen gesteld, dus er werd erg creatief en outside of the box gedacht. Hoe jonger de kinderen, hoe wilder de ideeën. Kader dus zeker voldoende hoeveel rekening er kan gehouden worden met de gegeven ideeën achteraf.

3.1.2 Pic to play

In het kort: Aan de hand van een plattegrond en pictogrammen kunnen kinderen de ruimte vormgeven.

Nodig: Plattegrond van het terrein, pictogrammen (je kan zelf selecteren wat van toepassing is en er eventueel enkele nieuwe toevoegen), scharen, lijms stiften, balpennen, speelgeld

Stappenplan:

1. Groepen verdelen

Ga ook hier voor groepjes van 3-5 kinderen per groep met één begeleider.

2. Terreinverkenning

Elk groepje gaat het terrein nog eens goed verkennen, dat gebeurt door foto's te maken (met smartphone/fototoestel van begeleider).

Elk groepje kiest:

- De leukste speelplek
- De minst leuke speelplek
- De beste rustige of 'chill' plek

Hierna keert iedereen terug naar het begin en vertelt/toont elk groepje welke plekken zij uitkozen en waarom.

Deze stap voegden wij zelf toe. Je kan hier vanzelfsprekend de categorieën zelf aanpassen.

3. Icoontjes kopen voor collage

Elk groepje gaat rond een plattegrond zitten waar ze straks rond gaan werken.

Elk kind krijgt ook een blad met verschillende iconen van spel- en groenelementen en de prijs er van. Ze mogen elk iconen kopen met het geld dat ze persoonlijk krijgen voor in hun bos, ze hebben geld voor max 3 iconen. Ze kunnen eventueel samenleggen als ze iets duur willen.

4. Beslissen wat waar komt; de kinderen denken na over welke iconen waar komen op de plattegrond en plakken ze uiteindelijk waar ze die willen.

5. De collages worden afgewerkt en gefinetuned; moet er nog ergens iets verduidelijkt worden? Schrijf het erbij!

6. De collages worden voorgesteld aan elkaar. Andere groepjes en begeleiders kunnen vragen stellen.

Deze techniek pasten we toe bij scouts Joe English, 156° Fos De Havik en bij jeugdverblijf Prosperpolder. Het voordeel is hier dat je de iconen zelf op voorhand kan kiezen en de ideeën een stuk realistischer worden.

Uit de proefprojecten is gebleken dat de bevraging het best gebeurt bij kinderen tussen de 8 en 12 jaar oud. Kinderen uit deze leeftijdsgroep kunnen reeds abstract redeneren, en ze beschikken over voldoende inzicht om een ruimtelijk plan te begrijpen. Deze leeftijdscategorie is dus ideaal voor een bevraging. Het is wel belangrijk om kinderen uit zoveel mogelijk leeftijdscategorieën te betrekken en om steeds een bevragingsmethode te gebruiken die geschikt is voor de doelgroep (Vanderstede et al., 2011).

Het kan interessant zijn voor de ontwerpers en beleidsmakers om aanwezig te zijn tijdens het participatiemoment met de kinderen. Het is sowieso interessant om voor het participatiemoment met de volwassenen de informatie uit het participatiemoment met de kinderen al te verwerken. Door de participatiemomenten voor te bereiden (zowel voor de kinderen als voor de volwassenen), kan je gerichte vragen stellen en wordt er geen belangrijke informatie vergeten. Mogelijke vragen zijn de volgende:

- Hoe vaak wordt het terrein gebruikt?
- Voor welke activiteiten wordt het terrein gebruikt?
- Hoe kan je het terrein bereiken?
- Wat is er goed aan het huidige terrein?
- Wat is er minder of slecht aan het huidige terrein?

Tijdens het participatiemoment maakt je best een verslag zodat er geen informatie verloren gaat. Idealiter hoort er een visueel plan bij, zo kan er verder gebouwd worden naar het uiteindelijke aanplantingsplan.

Na de opmaak van een eerste versie van het plan organiseer je één of meerdere feedbacksessies waarbij opnieuw de verschillende stakeholders worden betrokken. Op die manier kunnen mogelijke wijzigingen en alternatieven aangebracht en besproken worden.

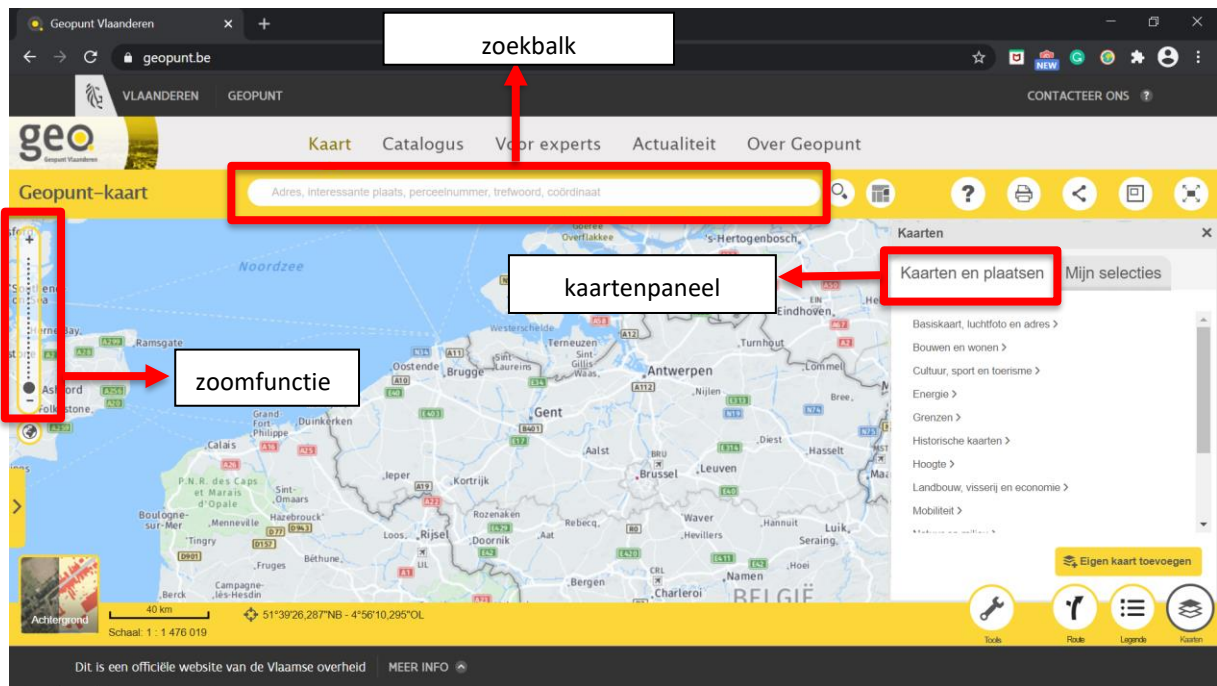
3.2 Het plan opmaken

3.2.1 Een terreinanalyse

Het eerste element om rekening mee te houden is het terrein zelf. Wordt het hele terrein omgevormd of zijn er plekken die niet omgevormd kunnen worden? Ervaring uit de proefprojecten leert ons dat het beter is het terrein niet te hard in te perken. Als het terrein al begroeid of bebost is, kan het interessant zijn om deze bestaande elementen te integreren in de nieuwe bestemming. Een meer gedetailleerde terreinanalyse, waarin informatie over de bodemtypes, de waterhuishouding, de perceelsgrenzen en de erosiegevoeligheid wordt verzameld, is belangrijk. Deze informatie kan je terugvinden op kaarten (zie hieronder). De omgeving van een terrein kan geanalyseerd worden met behulp van een luchtfoto. Je kan dit het best doen voor de participatiemomenten plaatsvinden. Zo kan je zelf al eens nadenken over mogelijke beperkingen/knelpunten van het terrein. Ook hoogtegegevens kunnen interessant zijn. Op hoogtekaarten zijn (kleine) verhogingen van het terrein duidelijk zichtbaar.

In wat volgt wordt beknopt beschreven hoe je bovenstaande informatie kan vinden op geopunt.be en op dov.vlaanderen.be.

- Ga naar **geopunt.be** en zoom in op het terrein dat je wil analyseren. Dit kan je doen door een adres in te geven dat op/nabij het terrein ligt. Je kan naar believen in en uitzoomen. Door op de linkermuisknop te klikken en deze ingedrukt te houden kan je de kaart verschuiven. Een kaart selecteren doe je in het paneel 'Kaarten > Kaarten en Plaatsen'.

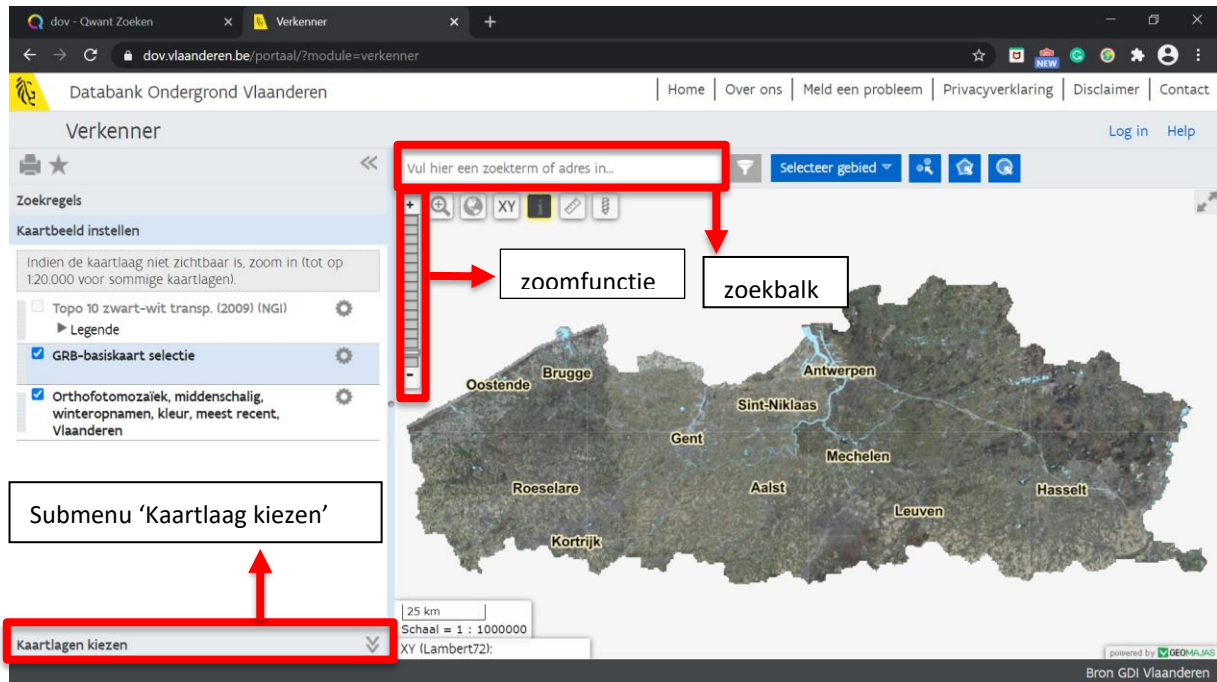

- Informatie over de perceelsgrenzen: Basiskaart, luchtfoto en adres > Basiskaarten > Basiskaart – GRB: administratief perceel.
- Informatie over de bodemtypes: Natuur en milieu > Bodem > Bodemkaart: bodemtypes.
- Informatie over erosiegevoelige gebieden: Natuur en milieu > Water > Watertoets: Erosiegevoelige gebieden.
- Informatie over de hoogte: Hoogte > Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, multidirectionale hillshade 0,25 m.

Als je een locatie op de kaart aanklikt opent zich het venster 'Aangeklikte informatie'. Onder 'Aangeklikte informatie > Kadastrale informatie over de aangeklikte locatie' vind je info over het perceelnummer. Door op een kaartlaag te klikken (in het venster 'Aangeklikte locatie') krijg je een overzicht van de informatie voor de specifieke kaartlaag en de specifieke aangeklikte locatie. Dit is vooral handig voor de kaart over bodemtypes.

- Ga naar **dov.vlaanderen.be/kaarten** en klik op DOV-Verkenner (te vinden onder toepassingen). Typ vervolgens het adres in de zoekbalk en zoom indien nodig in of uit om een goed beeld te krijgen van het terrein. Open vervolgens het submenu 'Kaartlaag kiezen' (links onderaan de pagina).

In dit submenu kan je kaartlagen selecteren. Als je een locatie op de kaart aanklikt, verschijnt het venster 'Resultaten voor de doorprik'. Dit venster toont een overzicht van de informatie die hoort bij de geselecteerde kaarten (net zoals in het venster 'Aangeklikte locatie in geopunt').

In DOV kan je meer uitgebreide informatie over een bepaald bodemtype terug vinden. De kaart met bodemtypes staat onder:

- Bodem > Bodemkaarten > Bodemkaart (1/20.000) > Digitale bodemkaart van het Vlaams Gewest: bodemtypes.

In het venster 'Resultaten voor de doorprik' kan je op het bodemtype klikken, dan verschijnt het venster 'Toelichting bodemtype'. Hier vind je een uitgebreide beschrijving van het bodemtype terug.

3.2.2 Het inplantingsplan

Door de beplanting op een doordachte manier te plaatsen kan je het terrein indelen in zones met een specifieke functie. Een bepaalde zone kan bijvoorbeeld gericht zijn op natuurbeleving stimuleren, terwijl een andere zone eerder het doel kan hebben om beschutting te bieden (tegen zon, wind, voorbijgangers). Door open zones af te wisselen met gesloten zones creëer je een divers en uniek landschap.

3.2.3 Praktische regels

Er bestaat een uitgebreide regelgeving rond het planten van bomen. Die kan je het best nagaan op de site van het ANB (<https://www.natuurenbos.be/bomenplanten>). Enkele belangrijke regels zijn hieronder als voorbeeld gegeven:

- Hagen moeten minstens een halve meter van de perceelgrens worden geplant
- Bomen moeten minstens twee meter van de perceelgrens worden geplant (indien grenzend aan een gewestweg)
- Het plantverbod ter hoogte van een voetpad bedraagt 3,25 m

3.2.4 De soortselectie

Een eerste soortselectie gebeurt best op basis van twee criteria: het bodemtype en de waterhuishouding (zie terreinanalyse). Groeisnelheid kan je zeker ook mee nemen in de soortselectie. Door voor enkele snelgroeïende boom- en struiksoorten te kiezen, zal men relatief snel een bos bekomen. Het is ook belangrijk om inheemse soorten te kiezen, zodat zich veerkrachtige fauna- en florapopulaties kunnen ontwikkelen. Voor de aanplant van een speel-eet-beleefbos hoort men ook rekening te houden met de bloeiperiode, en zeker ook met de periode waarin de vruchten rijp zijn. Tot slot is het belangrijk om na te gaan of de geselecteerde soorten niet giftig zijn.

Enkele interessante soorten voor een speel-eet-beleefbos zijn: Gele framboos (smaakt als passievrucht, groeit vlug), Moerbei, Kornoelje, Olijfwilg en Tortelbosieper

Nuttige sites en links:

- Bobo.inbo.be
- Bomenwijzer.be
- Ecopedia.be
- Groenvanbijons.be
- Fichierecologique.be
- https://www.goodplanet.be/pimp-je-speelplaats/docs/2017/10_soortenlijst-inheemse-bomen-struiken.pdf

Nederlandse naam	Grondtype	Attributen	Eetwaarde	Inheems
Bomen				
Zomereik	Groeit goed in zand en leembodems, klei in beperkte mate	Klimboom		Ja
Zwarte Els	Alle bodemtypes, verdraagt natte standplaatsen zeer goed	klimboom		Ja
Tamme Kastanje	Alle bodemtypes; verdraagt zowel natte alsook droge standplaatsen, vraagt een luchtige, voedselrijke, humushoudende bodem	klimboom	Kastanjes	Nee

Schietwilg	Alle bodemtexturen, voorkeur voor vochtige tot natte bodems, verdraagt geen droge bodems	Geknotte takken voor wilgenhut, wilgentunnel, houtwal,...		Ja
Zwarte populier	Alle bodemtypes maar een voorkeur voor natte en vochtige bodems	Snel een hoge boom, knotbaar		Ja
Gewone es	Alle bodemtypes; voorkeur voor natte en vochtige bodems maar geen langdurige overstroming of stilstaand water	Klimboom, elastisch hout		Ja
Grove den	Droog, zand	Dennenappels voor spel	Dennenthee	Ja
Beuk	Alle bodems zolang als deze niet te nat zijn; voorkeur voor niet kalkhoudende vochtige bodems	Hout is goed buigbaar, takken zijn prima voor kampen	Nootjes zijn eetbaar	Ja
Hazelaar	Alle texturen; rijke & vochtige gronden		De hazelnoot	Ja
Wilde appel en Eetappel	Alle bodemtypes , maar voorkeur voor voedselrijke en vochtige bodems		Appels	Ja
Boskers	Lemige gronden die goed doorlaatbaar zijn, vochtig maar niet te nat, voedselrijk & humeus	Trekt veel dieren aan	Kersen	Ja
Gewone vlier	Voedselrijke bodems, overal	Trekt insecten, vlinders aan	siroop	Ja
Struiken				
Framboos (Rubus idaeus 'Malling Promise)	Alle textuurtypes, voorkeur voor vochtige tot natte bodems	Goed als afsluiting	Rijptijd juni-juli	Ja

Gele framboos (Rubus idaeus 'Fall gold')	Alle textuurtypes, voorkeur voor vochtige tot natte bodems	Goed als afsluiting	Smaakt naar passievrucht; rijp in augustus	Nee
Tweestijlige meidoorn	Verdraagt geen zware klei bodems, verlangt naar een relatief voedselrijke bodem; verdraagt geen natte bodem of arme, droge bodem	Kan bij het planten gecombineerd worden met de Eenstijlige meidoorn	Eetbare vruchten voor dieren	Ja

Bronnen: Ecopedia (2020), Goodplanet (2017) en Plants for a future (2010)

3.3 De plantdag

Moet er gekapt of gesnoeid worden? Staat er grondverzet gepland? Worden er speeltuigen geplaatst? Maak hier werk van voor de aanplant. Zo vermijd je dat de jonge aanplant afziet van de werken die gebeuren. Aanplanten is de laatste stap in de realisatie.

Planten gebeurt in het plantseizoen, dat loopt van november tot en met februari. De beste maanden blijven daarvoor november en februari. Dan is er minder kans op vorst en meer kans op vochtig weer. Dat zijn ideale omstandigheden. Het is namelijk heel belangrijk dat de wortels van de plantjes niet uitdrogen voor ze de grond ingaan. Je beschermt ze tegen wind, vrieskou en zon door ze in een zeil te wikkelen of het plantgoed in te kuilen. Die tweede optie is aangewezen als het vriest. Je zorgt er dan voor dat de wortels ingegraven zitten. De prijs van het plantgoed van de proefprojecten varieerde tussen 1.073 en 2.881 euro. Dat verschil ligt aan het aantal planten, de plantsoorten, de grootte/leeftijd van de planten en mogelijke leveringskosten. Om alles vlot te laten verlopen, kan je best op voorhand al aanduiden op het terrein welke soort waar komt. Dat kan je doen met bamboepaaltjes en linten.

Maak van de plantdag een evenement waarbij iedereen die wil, kan komen helpen. Iedereen die heeft deelgenomen aan een participatiemoment zal waarschijnlijk ook willen helpen bij de aanplant. Laat de jongsten er zeker niet van tussen. Als je zelf iets aanplant, zal je er automatisch ook beter zorg voor dragen.

3.3.1 Hoe plant ik een boom?

Iedereen kan een boom planten, maar het moet met de nodige zorg gebeuren. Stap 1 is het graven van de plantput. Die moet diep en groot genoeg zijn voor alle wortels. Je plaatst het jonge plantje in de put zodat de hoogste wortels net onder de grond komen. Daarna kan de put terug gevuld worden met de uitgegraven aarde. Je kan het plantje iets lager houden en al een deel van de aarde in de put doen. Daarna trek je het plantje tot de juiste hoogte naar boven (hoogste wortels net onder de grond). Nadat de put volledig gevuld is met de uitgegraven aarde, druk je de grond goed aan met je voeten.

In het project werden ook enkele grotere maten bomen geplant. Hiervoor ga je eigenlijk op dezelfde manier te werk als met een kleinere boom. Het kost wel wat meer werk aangezien het plantgat een stuk breder en dieper moet zijn. Vanaf een bepaalde maat gebruik je best ook één of twee steunpalen zodat de boom niet scheef zakt. Deze kan je mee bestellen met het plantgoed bij de kwekerij. De paal moet voor minstens een derde van zijn lengte onder de grond zitten, het belangrijkste is dat die stevig vast zit en de wortels van de boom niet schaadt. Je plaatst de palen best op zo'n 20 cm afstand van de stam en bevestigt ze aan elkaar met boomband.

Stel één of meerdere (ervaren) personen aan die na de aanplant nog eens checken of alle nieuwe locaties werden bomen en struiken degelijk in de grond zitten. Zij kunnen nog corrigeren waar nodig.

Op verschillende plekken werden grotere maten geplant, zo ook in Deinze. Een werkje waar meerdere planters voor ingezet werden.

4. De opening

Zet je speel-eet-beleefbos in de kijker door een openingsmoment te organiseren enkele maanden na de aanplant. Dit is het moment bij uitstek om alle mensen die op een bepaalde manier hebben bijgedragen (hetzij financieel, hetzij met de participatie of aanplant) te bedanken. Geef een rondleiding of laat de mensen het terrein zelf verkennen. Laat de kinderen de nieuwe soorten spelenderwijs ontdekken.

In Prosperpolder kwamen de kinderen van de lagere school enkele maanden nadat zij aanplanten, 'hun' bomen en struiken ontdekken.

TOT SLOT

Hopelijk heb je iets gehad aan één of meerdere delen van deze gids. Geen enkel traject en resultaat van een speel-eet-beleefbos is hetzelfde, dat bleek uit het proefproject. Dit wilden we ook meermaals duidelijk maken in deze gids. Hoe het terrein er uiteindelijk zal uitzien hangt af van de locatie, het budget, het gebruik, de wensen... Met de uitleg en voorbeelden in deze gids willen we dan ook vooral inspireren, handvaten bieden en overtuigen! Want iedereen vaart wel bij meer en beter speel- en eetbos!

5. Referenties

Agentschap Natuur en Bos (ANB). (Laatst gewijzigd op 16 juni 2017a). Speelzone. Bekeken op 21 december 2020 [On line]: <https://www.natuurenbos.be/spelen>.

Agentschap Natuur en Bos (ANB). (Laatst gewijzigd op 22 juni 2017b). Een speelzone aanleggen. Bekeken op 21 december, 2020. [On line] <https://www.natuurenbos.be/een-speelzone-aanleggen>.

Belgisch Staatsblad. (9 mei 2001). Wetten, decreten, ordonnanties en verordeningen. Brussel. Artikel 1. 2°.

Ecopedia. (Laatst gewijzigd op 20 maart 2020). Onze inheemse boomsoorten. Bekeken op 21 december 2020. [On line]: <https://www.ecopedia.be/pagina/ontdek-onze-inheemse-boomsoorten>.

Goodplanet. (Laatst gewijzigd op 1 november 2017). Lijst van Vlaamse inheemse bomen en struiken. Bekeken op 21 december 2020. [On line]: https://www.goodplanet.be/pimp-je-speelplaats/docs/2017/10_soortenlijst-inheemse-bomen-struiken.pdf.

Kind & Samenleving. (Laatst gewijzigd op 28 oktober 2017a). Picto-play: Een creative manier om kinderen inspraak te geven. Bekeken op 1 januari 2021 [On line]: <https://k-s.be/kindgerichte-publieke-ruimte/tools-voor-inspraak-en-participatie-bij-publieke-ruimte-projecten/picto-play-een-creatieve-maniier-om-kinderen-inspraak-te-geven/>.

Kind & Samenleving. (Laatst gewijzigd op 27 december 2017b). 15 inspraaktechnieken om kinderen te betrekken bij publiekeruimteprojecten. Bekeken 29 december 2020 [On line]: <https://k-s.be/kindgerichte-publieke-ruimte/tools-voor-inspraak-en-participatie-bij-publieke-ruimte-projecten/15-inspraaktechnieken-om-kinderen-te-betrekken-bij-publiekeruimteprojecten/>.

Plants for a future. (2010). Plant For A Future. Bekeken 31 december 2020 [On line] <https://pfaf.org/user/Default.aspx>.

Natuurpunt. (Laatst gewijzigd 8 augustus, 2016). Voedselbosnetwerk. Bekeken op 21 december 2020. [On line] <https://www.natuurpunt.be/pagina/voedselbosnetwerk-cvn>.

Vanderstede, W., Vaningelgem, F., & Dekeyser, P. (2011). *Over Reuzenkaarten & wegvragertjes*. Meise. Kind & Samenleving vzw. p. 21.